

Град Видин – две епохи, една тенденция

Надя Тошмакова,

докторант,

Исторически Факултет,

Великотърновски университет „Св.Св. Кирил и Методий“

В последните години депопулацията на страната взема все по-големи размери. Причините за това явление могат да се търсят на различни нива и в различни посоки. В масовото съзнание битува схващането, че тези процеси са започнали след 1989 г. Особено тревожно се коментира Северозападна България. Статията проследява тази тенденция в град Видин в по-широк период от време, за да провери верността на твърденията или да ги отхвърли.

Често Видинска област е подведена под знаменателя на Северозападна България в научната литература. Редица изследвания са посветени на демографския проблем в Северозапада. Марта Сугарева и колектив правят детайлен анализ на промените в района, базирайки се на статистики от началото на XX век до 2001 година (Сугарева и др. 2008). Крупно изследване на Българския северозапад и в частност на проблемите свързани с колективизацията са засегнати и в монографичното изследване на Михаил Груев „Преорани слогове“. Във втората част на споменатата монография, той прави обстоен анализ на движенията от селото към града. В тази глава на труда му се анализират причините и начините, обуславящи миграциите (Груев 2009). Използвана е и статия от същия автор в сп. „Население“ (Груев 2003). Друго изследване, посветено на проблемите, свързани с развитието на селата през социализма и по конкретно с. Замфирово, Монтанско, е монографията на Джералд Крийд „Опитомената революция“ (Крийд 2005). Използвани са и данни на Националния статистически институт за данните, които се съдържат в преброяването статистиката от 2011 г. (НСИ 2011). Целта на тази статия е да се анализират процесите, които се развиват във Видин от средата на XX век до настоящия момент, както и факторите обуславящи тези процеси. За постигането на резултатите са използвани исторически, статистически и метода на хронологическата стратиграфия.

Ако се проследи внимателно статистиката от последните години ще се установи, тенденция за депопулация, добиваща ясни очертания в средата на 40^{те} години на ХХ век. Това развитие се свързва със серия промени в държавен и социален аспект. Настъпват промени във всички сфери на живота – преминаването от частно семейно стопанство към централизирано държавно, колективизацията, току що завършилата война, индустриализацията на страната. Всички те благоприятстват механичните движения на населението. Тези процеси са в резултат от различни фактори, които обуславят миграциите. По своята същност можем да разделим миграциите в две категории – миграции в рамките на областта и извън нея. Общото при двата типа е, че те са провокирани от приблизително еднакви фактори. Най–силните мотиви за подобни движения на населението, често сами по себе си са икономически. Доминанта в това отношение си остава трудовата миграция, следвана от миграциите с цел образование. Не бива да се пренебрегват и някои последици от процеса на колективизация, които изтласкват населението извън родните им места.

Интересна е тенденцията в демографския облик на област Видин и община Видин. С проследяването на статистическите данни се очертават две коренно различни тенденции. Докато областта след 1946 г. до 2011 поддържа отрицателния прираст, то община Видин отбелязва относително висок прираст за същия период. По отношение на област Видин могат ясно да се забележат регресиращите стойности след 1946 г., докато в община Видин убедително се наблюдава повишаване на броя на населението. Тази тенденция започва да има ясни очертания от средата на 80те години до настояща дата (НСИ 2012).

Базирайки се на данните за броя на населението от преброяването през 1934 г. за област Видин е 191 787 души, съответно за община Видин - 55 071, души, което показва, че градът в демографски план представлява 28,71 % от населението на областта. През следващото преброяване от 1946 г. съотношението област - областен град е респективно 194007 души към 56 078 души, което прави 28,91 % от областното население. Към 1956 г. съотношението е 188 525 души (област) към 60 298 души (община) т.е. 31,98%;

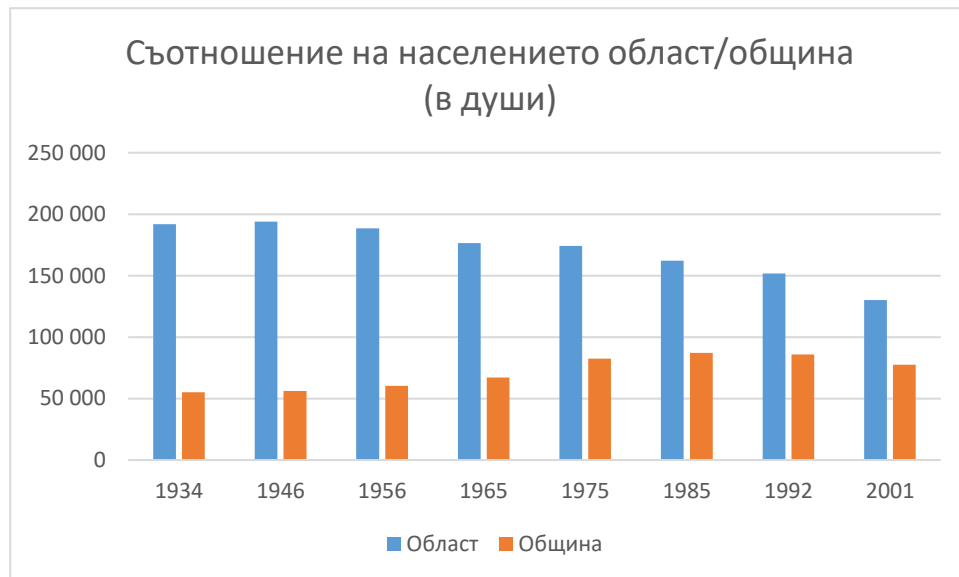
1965 г е както следва 176617 д. към 67213 д. т.е. 38,05 %.

1975 г. е 174037 души (област) към 82484 души (община) т.е 45,39 %;

1985г - 162084 души (област) към 87202 души (община) т.е 53,8%;

1992г. -151636 души (област) към 85974 души (община) т.е. 56,69 %.

2001г. – 130074 души (област) към 77480 души (община) души т.е. 59,57 % (Сугарева и др. 2008; 108; НСИ 2011)).

Фигура 1. Източник: Сугарева, М и др. цит. съч.,с.108

За добиването на цялостна представа за състоянието на миграциите на първо място би следвало да се очертае общата тенденция в развитието на населението във Видинския край. За да се постигне този резултат, ще бъдат използвани данните от преброяванията на населението в периода 1934 – 2001 г. Избран е именно този отрязък от време, тъй като се обхващат два своеобразни хронологически отрязъка, разделящи три държавни строя. Като вододелна дата може да се приеме 1946 г. Тя представлява повратната точка в демографското развитие на Видинско. Данните от преброяването през тази година реално са последните данни с положителен знак. До тази дата прирастът във Видинско е 1,16 %, докато в следващото преброяване от 1956г. той вече е с отрицателен знак (-2,83 %). От 194 007 души през 1946 г., през 1956 г. броят на населението пада 188 525 души (Сугарева, 2008: 107). До средата на 60-те години е характерен интензивният процес на урбанизация и индустриализация, който изключително благоприятства миграциите. Тези фактори са особено силни в Видинска област, тъй като в тези години промишлеността в региона е все още в развитие и не може да осигури достатъчно работни места. Вторият проблем е свързан с жилищният

фонд, който също е недостатъчен. Именно тези проблеми са и причината, част от селското население да търси препитание извън областта.

От изложените до тук цифри ясно могат да се направят няколко извода. На първо място: данните говорят за миграции в района. Много ясно видимо е движението „периферия – център“. В ретроспекция в периода 1934-2011 г. се наблюдава трайно обезлюдяване на селищата извън областния град и струпване на население в него. Това са миграции, които могат да бъдат категоризирани като вътрешни миграции. Повнимателният поглед в процентите показва силни миграционни процеси по посока на Видин в периода 1956-1985 г. Впечатление прави нарастването на относителния процент на миграциите към общината с различен темп за първото десетилетие (визират се преброяванията от 1946-1956) след промените в държавната уредба. За този период средно 3,07 % от населението на областта се мести в областния град. Това е относително ниска стойност в сравнение с данните от следващите близо двадесет години. За периода 1956-1965 процентът е 6,07 %, което не се различава много от 6,89 %, които са валидни за интервала между 1965-1975 г. Най-високата квота се наблюдава в периода 1975-1985 г., което и съвпада с най-големия индустриален възход в града – 8,41 %. Интересен е фактът, че за периода 1985-2001 г. делът на миграциите към града поддържа устойчивите 2,89 %, което е с близо 5 % спад от предходните периоди.

Причината за рязката разлика в съотношенията от предходните години би следвало да се търси в оформянето на града като индустриален и производствен център. В средата на 50^{те} години на ХХ век градът започва да се оформя като център на текстилната промишленост. Ясно свидетелство по отношение развиването на този отрасъл е създаването на Държавното индустриално предприятие „Текстилни влакна“ – Видин (1950 г.) и ДИП „Вида“ (1962 г.). За техните нужди през 1959 г. е създадено Професионално техническо училище по дамско облекло и обществено хранене. В същия период са изградени цигарена фабрика „Дунав“, Випом (водни помпи), кожарски предприятия. Към началото на 70^{те} години можем да отнесем „Видахим“ - предприятие, което към средата на 80^{те} дава работни места на близо 8000 трудещи се. Този своеобразен бум на промишлеността в града несъмнено го прави притегателен център за населението от периферията, но поражда и множество проблеми от социално-битов и жилищен характер.

Последното десетилетие от разглеждания период се характеризира с намаляване на прираста в град Видин. Това се обяснява с ликвидирането и приватизирането на

голяма част от предприятията в града, следователно това е и една от причините за благоприятстващи миграциите във външна посока, не само на град Видин, но и Видинска област въобще. Най-често градовете, които са притегателен център за тези своеобразни мигранти, са: София, Русе, Варна, Габрово, Плевен и др. (Нашите окръзи 1973: 19).

Процесът на урбанизация се отразява пагубно на селата в демографски аспект. Намаляването на селското население в областта за периода 1956-1965 г. е – 18,5%; 1966-1975 г. - 17,7%; 1976 г.-1985 г. - 20,0 % (Сугарева 2008: 107-110).

Не бива обаче да се пренебрегват и миграциите във външна по отношение на областта посока. Организираните миграции в страната в първите години на социализма са контролирани от държавата. В по-големия си процент това са трудови миграции. Целта е да се обезпечи строителството и индустрията с работна ръка. За първите две петилетки е предвидено този трудов потенциал да бъде от Видинския регион (Динев 1965: 115). Основни посоки на миграцията стават София и Южна България. С цел високо заплащане цели групи от населението се отправят и в металургичните и миньорските центрове на страната (Груев 1993: 88). Прави впечатление обаче нежеланието на населението да осъществява тези миграции. Тук е показателен фактът, че от 3353 работници никой не желае да отиде да работи на строителни обекти в София (Василева 1991: 47).

Политиката в района през 60^{те} и 70^{те} години се води под знака на борбата за увеличение на прираста в областта. Тази политика следва Постановление на ЦК на БКП и МС № 61 от 1968 г. Предвиждат се възнаграждения и поощрения според броя на децата. В това число могат да се прибавят и съответните социални придобивки като полесно получаване на жилища, по-големи отпуски за раждане и отглеждане на дете и др. В тази връзка Окръжният комитет на БКП – Видин приема програма за работата на държавните и стопански органи и организации по въпросите на майчинството и детството. Това е последвано от „Комплексна програма за увеличаване на раждаемостта“ (Груев, 2009: 295), която фактически остава безрезултатна. На съвместната сесия на Окръжния съвет на БКП и Окръжния народен съвет, проведена на 8 април 1977 г., чийто почетен гост е Пенчо Кубадински, са разисквани демографските проблеми в областта. Заседанието се превръща във фарс, тъй като сериозният проблем е обоснован като резултат от еснафщина, слаба партийна и агитационна дейност. В

заклучителната част Кубадински, заявява, че като контрамярка на ниската раждаемост във Видински окръг ще бъде преселено турско население от Разградски.¹

Усилията по превенцията на депопулацията обаче не спират до тук. Видинското градско ръководство търси помощ от Държавният съвет и Комисията по възпроизводство на човешките ресурси. През 1981 г. е изготвен комплексен анализ от научен екип, оглавяван от проф. Никола Наумов от ВИИ „Карл Маркс“ ,който да отразява демографското състояние за изминалите и предстоящите двадесет години . В заключението си той обобщава положението като силно тревожно и негативно в общодържавен икономически аспект.²

През 1982 г. е предприета програмата „Програма за стабилизиране и увеличаване на населението във Видински окръг през Осмата петилетка до 2000г“. Тя предвижда пакет от икономически и социални мерки за подобряване усилията на живот и труд, както и поощрения за уязвимите групи като пенсионери и майки. Предвижда се откриване на висше учебно заведение, изграждането на национален младежки комплекс, както и множество промишлени комбинати, чиято цел е да привлекат капитални вложения.³

През 1982 г. в Държавен вестник е обнародвано Постановление № 22 на ЦК на БКП и МС, което предвижда ускорено икономическо развитие за голяма част от селищата в региона (ДВ, 48,1982). Като цяло и тази инициатива се проваля – на работа постъпват 2232 младежи, които са задължени да останат в родното си място следващите 10 години. По-голямата част от тях са завърнали се в родното си място, а новодошлите от други окръзи са едва 325 души (Раб.дело. №317).

През следващите години до 1989 г. се правят опити проблемът да бъде решен чрез преселвания от други области. Предвидено е преместването на 16 000 души от Толбухински, Шуменски, Търговишки и Силистренски край, като тези които предприемат тази стъпка получават еднократна помощ от 3000 лв. и преференциални кредити за закупуване на жилища⁴.

---

¹ ДА-Вд., ф. 489, оп. 29, а. е. 5, л. 30, л. 80

² ДА-Вд., ф. 489, оп. 29, а. е. 30, л. 11

³ ДА-Вд., ф. 489, оп. 29, а. е. 30, л. 29

⁴ ДА-Вд., ф. 489., оп. 29, а. е. 30, л. 97-136

В обобщение може да се каже, че депопулация в Видинска област се оформя като трайна тенденция от 1946 г. до 2001г. С особена сила това се отнася за обезлюдяването на селските райони, като в края на разглежданият период (2001 г.) то представлява по-малко от 50% от общия дял. Може да се потвърди наличие на ефекта „център–периферия“, като отчетливо доказателство за това е обратно пропорционалният брой и тенденцията на населението в град Видин. Това може да се обясни с трудовата миграция на първо място, на второ място с по-големите възможности в града и достъпа до повече социални услуги. Въпреки това цялостният проблем за населението и целенасочената държавна и общинска политика за решаването му са твърде анемични и несистематични. Впечатление прави, че проблемът за депопулацията влиза на дневен ред едва в началото на 80-те години. Въпреки различните идеи за справянето със ситуацията тенденцията запазва своя облик.

Библиография:

Василева, Б. 1991. *Миграционни процеси в България след Втората световна война.* София.

Динев, Л. 1965. Някои основни икономикогеографски проблеми на населението и трудовите ресурси във Видински окръг. – *Годишник на СУ, ГГФ, №2* . стр.113.

Държавен вестник, №48, 28 май 1982г.

Нашите окръзи. 1973. Социално – икономическо развитие. Окръг Видин. София, с. 9

Груев, М. 1993. Демографските процеси във Видинският край през погледа на журналиста. – *Население, №4.*

Груев, М. 2009. *Преорани слогове. Колективизация и социална промяна в Българския северозапад 40-те – 50- те години на ХХ век.* ИИБМ.

Пантев, А., И. Божилов. 2008. *Град Видин – кратък исторически очерк.* Анубис, София - <http://www.vidin-online.com/sled-osvobozhdenieto/vidin-mezhdu-prvata-i-vtorata-svetovna-voyna>), последно посетен 29.06.2015

Работническо дело. 1984. № 317, 12 ноември

Сугарева, М. 2008. *Демографската ситуация в районите на депопулация.* София

НСИ. 2011. Преброяване на населението и жилищния фонд през 2011 г. Т. 1 Население. Демографски и социални характеристики. 2012, кн. 2

Крийд, Д. 2005. *Опитомената революция. От социалистическите реформи към противоречивият преход в едно българско село.* София: АПОСТРОФ.